

Lär av Mästarna har vuxit fram under min tid som lärare i ämnet satslära med arrangering vid Musikhögskolan i Malmö. Materialet har under ett decennium provats både i grupp- och individuell undervisning på olika nivåer, från nybörjare till elever med några års studier bakom sig. Delar av materialet har ingått i en tidigare bok – ”Visarrangering” – och är därmed väl beprövat. Det är min förhoppning att boken skall vara ett väl fungerande material både för självstudier och som lärobok för studerande i ämnet.

Till vem vänder sig boken?

Boken har utformats med tanke på:

- nybörjaren eller den som kommit en bit på väg och som på egen hand vill lära sig arrangera
- lärare i kommunala musikskolor och i grund- och gymnasieskolor som vill lära sig skriva enkla arrangemang för elevensemblar
- musikstuderande vid studiecirklar, kommunala musikskolor, estetiska programmet vid gymnasieskolor, folkhögskolor och musikhögskolor, där boken kan användas som grundbok i ämnet satslära med arrangering

Vilka förkunskaper krävs?

Det är en fördel om du redan kan spela piano. I annat fall bör du under tiden lära dig så mycket, att du hjälpligt kan spela igenom dina uppgifter. Dessutom bör du ha grundläggande kunskaper om intervall och de vanligaste skalorna.

Den som inte har grundläggande kunskaper i harmonilära kan lämpligen komplettera dessa med en lärobok i ämnet som läses parallellt. *Kunskaper i harmonilära är av stor vikt för att kursen ska kunna följas.*

Som kompletterande material i harmonilära rekommenderas Ingelf: **Praktisk Harmonilä-**

ra och Ackordspel (Reuter&Reuter), men andra böcker kan naturligtvis också användas (se litteraturförteckning på sidan 202).

Boken tar upp en stor del av det som normalt ingår i en lärobok i harmonilära, t.ex.:

ackordläggning
fördubbling av ackordtoner
stämföring
fyrstämmig sats

Däremot behandlas inte moment som:

uppbyggnad och beteckning av ackord
harmonisering
harmonisk analys (funktionsanalys)
generalbas

Vad får man lära sig?

Bokens huvudsakliga syfte är att lära ut hur man skriver mindre arrangemang för bruksändamål. Du får lära dig att arrangera visor två-, tre- och fyrstämmigt samt att utforma ackompanjemang. Det linjära skrivandet, d.v.s. en sats där de enskilda stämmornas melodik sätts i centrum, har en framskjuten plats i framställningen. Du får därför även lära dig att skriva självständiga stämmor (enklare kontrapunkt) och att komponera melodier.

I arrangeringsarbetet ingår att kunna skriva för olika instrument, t.ex. att känna till i vilket läge ett instrument klingar bäst eller hur instrumenten kan kombineras för att balansera varandra. För att få övning i detta, ingår i uppgifterna att arrangera för bestämda ensembler. Vidare får du lära dig att arbeta med form och uppbyggnad för att kunna göra varierade och intressanta arrangemang med enkla medel. Notation, i form av att skriva partitur och stämmor, kommer naturligtvis in som en viktig del av arbetet.

Hur är materialet uppbyggt?

Huvudidén med boken är, att med musikexempel från den klassiska litteraturen visa hur *grundläggande och allmängiltiga* satsprinciper

används av de stora mästarna. Dessa kunskaper praktiseras sedan i egna visarrangemang. *Boken ska alltså inte betraktas som ett läromedel i t.ex. barock- eller wienklassisk stil* (även om sådana stilistiska tips lämnas i avsnittet "Stämföringsregler genom tiderna" i slutet av boken).

Att arbeta med "riktig" musik istället för konstruerade exempel är en annan viktig idé med boken. Detta stimulerar till praktisk användning av kunskaperna. Istället för att enbart ha ett långsiktigt mål, är det meningen att varje uppnått delmål ska ge användbara resultat. Det betyder att man inte behöver komma särskilt långt i boken för att exempelvis kunna skriva ett arrangemang för en duo eller för sin musikgrupp. Det är oerhört lärorikt att få höra sina arrangemang!

Större delen av boken är upplagd så att ett uppslag – vänster och högersida – behandlar ett givet område. Vänstersidan är textsida med en beskrivning av aktuella principer med hänvisningar till musikexempel på högersidan. I avslutning till musikexemplen finns en kort sammanfattande text. Detta innebär att *högersidorna även fungerar som sammanfattning* och att du kan återvända till dessa utan att behöva läsa all text igen.

Ambitionen har varit att varje musikexempel ska vara så långt att det bildar en helhet (en fras eller period). Detta för att man ska få en uppfattning om hur företeelsen fungerar i sitt sammanhang. Det är naturligtvis viktigt när man som lärare vill spela upp ett exempel. Dessutom kan musikexemplen utnyttjas för att studera annat än det som angetts i texten! Nackdelen med längre notexempel är att informationsmängden blir stor. Detta har dock kompensats genom att det som är aktuellt ringats in.

Musikexemplen har valts ut för att ligga så nära arrangeringsuppgifterna som möjligt när det gäller karaktär. Avsnitt i den klassiska litteraturen som inte är alltför komplicerade och *till sin karaktär liknar visor* har föredragits, vilket naturligtvis favoriserar tonsättare som Haydn och Mozart. Begränsningen innebär också att tonsättare från barockepoken inte har så stort utrymme, eftersom dessa använder sig av en snabbare harmonisk rytm som

inte har sin motsvarighet inom visgenren. För övrigt har inriktningen varit att få så stor spridning som möjligt över den dur- och mollbaserade konstmusikepoken.

Boken som helhet är skriven så att svårighetsgraden ökar successivt, men eftersom allt inom ett givet område är samlat på ett uppslag finns ibland mer avancerade tekniker blandat med enklare. I detta avseende har boken också karaktär av uppslagsverk. Övningsdelen är dock helt upplagd i stigande svårighetsgrad.

I musikexemplen har ackordanalys genomgående använts (utom på de ställen där ackordets funktion i sammanhanget är viktig). Att i stället använda funktionsanalys skulle i många fall bli onödigt komplicerat och därmed fokusera på sådant som för tillfället är av mindre betydelse. Ackordanalys har i många fall satts ut för att kompensera utelämnade stämmor, så att man hjälpligt ska kunna spela igenom exemplet genom att fylla ut med ackordtoner. I andra fall har ackordanalys satts ut som hjälp vid analys av enskilda ackord, t.ex. för att visa en ackordläggning eller val av fördubbling. I dessa sammanhang är ackordanalys fullt tillräcklig. Funktionsanalys bör du öva i samband med studier i harmonilära.

Vilken stil arbetar man med?

Som studerande är det viktigt att få arbeta med den stil man tycker om och inspireras av. Det skapar motivation. Att lära sig hur man skriver i denna stil ger många tillfällen till "aha"-upplevelser, vilket stimulerar och ökar nyfikenheten att gå vidare. *Det betyder alltså att den som är intresserad av t.ex. "klassisk musik" också ska studera denna stil.*

Den här boken vänder sig till den som är intresserad av att arrangera visor, men också till den som vill studera de klassiska mästarna. Visor är något som alla har med sig i sin musikaliska fostran, vilket gör att materialet ändå passar de flesta och därmed lämpar sig som grundläggande studielitteratur i ämnet satslära. Det kan t.ex. vara svårt att i gruppundervisning tillgodose individuella önskemål om stilistisk inriktning.

Stilen på de arrangemang och uppgifter som förekommer i boken går inte utanför den typiska visstilen. Anledningen till detta är inte ett avståndstagande från ett mera okonventionellt skrivsätt. Det är snarare ett sätt att ge boken ett enhetligt musikaliskt språk, för att inte skapa förvirring. Detta språk är i högsta grad levande och behovet av att lära sig denna stil är också stort. För att få ett bredare stilistiskt perspektiv kan boken kompletteras med annan litteratur inom andra genrer.

Måste man göra alla arbetsuppgifter i boken?

Boken innehåller i sin helhet ett stort antal övningsuppgifter som, särskilt i kombination med övningsuppgifterna i en kompletterande harmonilära, är tilltagna i överkant. Det är inte meningen att alla uppgifter ska göras för att du ska kunna gå vidare till nästa avsnitt. Du kan vid behov utelämnat uppgifter om du känner att du fått tillräcklig övning i ett visst moment.

De korta teknikövningar som finns i anslutning till flertalet moment är tänkta som en möjlighet för dig att kontrollera att du förstått det som behandlats (kan med fördel användas vid grupplektion efter genomgång). Den som tycker att övningar av det slaget är överflödiga kan naturligtvis hoppa över dessa och gå direkt på arrangeringsmomentet. De förslag till besättningar som anges i övningsuppgifterna kan också ändras, så att du istället skriver för instrument som finns i din musikgrupp. *Överbuvudtaget bör du betrakta övningsuppgifterna som ett förslag till sätt att arbeta med faktadelen!*

Hur skiljer sig metodiken från traditionell satsundervisning?

Lär av Mästarna har, som grundbok i ämnet satslära, en metodisk uppläggning som skiljer sig från traditionell litteratur och undervisning i ämnet. Där arbetar man nästan uteslutande med att studera fyrstämmig sats och då i en form där melodistämman ingår som *en* av de

fyra stämmorna. Denna teknik är relativt svår att tillägna sig och det tar lång tid innan man självständigt kan skriva en acceptabel sats. Anledningen till detta är att man måste arbeta med flera moment *samtidigt*, t.ex. ackordläggning, harmonik, harmonisk rytm, stämföring, basstämma, val av lägen. Om man inte behärskar dessa moment någorlunda, har man svårt att uppnå den överblick som är nödvändig för att skriva en fyrstämmig sats av det här slaget.

I den här boken arbetar du istället med ett eller ett par av dessa moment åt gången. Du börjar med att lära dig stämföra och lägga ackord fyrstämmigt, för att öva din förmåga att handskas med ackord*. Detta görs i en form där den fyrstämmiga satsen ligger som ackompanjemang eller bakgrund till en melodistämman, d.v.s. med totalt fem stämmor. De fyra stämmorna skrivs här mer oberoende av melodistämman, vilket är betydligt enklare än i den traditionella fyrstämmiga satsen. Som nästa moment får du lära dig komponera en melodi. Denna kunskap tar du med dig till den tvåstämmiga satsen i kapitel 2, där *en* stämma ska tillfogas den givna melodin. Du går sedan vidare för att studera basstämmor i kapitel 3. Erfarenheterna från att skriva basstämmor och tvåstämmighet bildar en god grund för den trestämmiga satsen (kapitel 4). Du studerar i kapitel 5 fyrstämmig läggning och stämföring av ackord i form av bakgrunder och ackompanjemang.

När du uppnått färdigheter i momenten i kapitel 1–5 har du skaffat dig verktyg som också gör det lättare att skriva en *fyrstämmig sats med melodin som överstämma* – som studeras i kapitel 6. De satstekniska avsnitten avslutas med kapitel 7 som behandlar sättet att skriva självständiga stämmor, oberoende av antalet stämmor du har tillgång till. Denna typ av kontrapunkt begränsas till tekniker som du har nytta av i arrangeringssammanhang.

Hela tiden betonas ett linjärt skrivsätt och du får prova på många praktiska situationer som inte behandlas i traditionella läroböcker, t.ex. hur man skriver en fyrstämmighet när melodistämman ligger högt – som vid arrangering där flöjt eller violin ingår. Kapitlen om två-, tre- och fyrstämmighet inleds med hur klangfärgen och avståndet mellan stämmorna

* se "Inledande övningar" i övningsdelen på sidorna 205–209.

påverkar sättet att arrangera. Vidare behandlas även betydelsen av den rytmiska utformningen av stämmor och satsen som helhet.

Vilka "regler" gäller?

I vårt samhälle är det naturligt att inta en kritisk hållning till det man får lära sig. Därför är det av stor vikt att den studerande kan *förstå* de råd som förespråkas. Detta till skillnad från äldre läroböcker vilka bygger på en mer auktoritär metodik som bl.a. baseras på "förbud". Ambitionen är här istället att redovisa hela skalan av möjligheter vid framställningen av en princip. T.ex. diskuteras *vad som händer* när oktavparalleller används och i vilka sammanhang dessa låter bra eller när de fungerar sämre. **Lär av Mästarna** har utformats med en större öppenhet i förhållande till traditionella "regler". Dessa har till en del varierat under århundradena. Boken är snarare förankrad i stämföringsprinciper som gällde vid 1900-talets början än vid 1700-talet – som den traditionella satsundervisningen i stort sett är baserad på.

Dagens musikstuderande har svårt att ta till sig många av de speciella stämföringsregler som t.ex. gällde under 1700-talet, eftersom ett gehörmässigt förhållande till denna tradition saknas. De stämföringsprinciper som behandlats i kapitel 1–7 kan beskrivas som *allmängiltiga* för dur- och mollbaserad musik från ca 1700 till 1900-talets början. De utgör en slags minsta gemensamma nämnare för dessa epoker. Stämföringsprinciperna i kapitel 1–7 gäller också för musik som har en djupare förankring i denna tradition men är skriven under 1900-talet, t.ex. operetter, traditionell under-

hållningsmusik, traditionell jazz – och inte minst den vistradition som du ska arbeta med i övningsdelen. Dessa stämföringsprinciper är fullt tillräckliga för att du ska kunna skriva en "modern", traditionell dur- och mollbaserad sats. *Det finns ingen anledning att införa fler "regler" än vad som är nödvändigt!* (Se även "Stämföringsregler genom tiderna" på s. 151.)

Hur arbetar man parallellt med "Praktisk Harmonilära"?

Lär av Mästarna och **Praktisk Harmonilära** bildar tillsammans ett enhetligt grundmaterial som är lämpligt för nybörjare i ämnet satslära.

Den som valt att arbeta parallellt med "Praktisk Harmonilära" kommer dock att upptäcka att några avsnitt behandlar samma sak, men med något olika utgångspunkter och avsikter. Det innebär att du inte behöver läsa sidorna 9–20 i **Praktisk Harmonilära**, eftersom innehållet på dessa sidor finns i **Lär av Mästarna**.

Du använder alltså "Praktisk Harmonilära" enbart som harmonilära, d.v.s. gör uppgifter som går ut på att harmonisera visor, medan arrangeringsavsnitten längst bak "Hur du skriver för två, tre och fyra stämmor" utelämnas.

Jag vill också passa på tillfället att tacka studerande och lärare vid Musikhögskolan i Malmö för all hjälp jag fått under arbetet med boken. Ett särskilt tack till P-G Alldahl, Björn Martinsson och Rolf Martinsson som hjälpt mig med korrekturläsning och goda råd.

Lund den 15 oktober 1995

Sten Ingelf

Wolfgang Amadeus Mozart 1756 - 1791

Ofullbordad oljemålning av Joseph Lange, omkring 1790. Mozarteum, Salzburg